

Ontdek *Nederland Molenland*

Nederland is het molenland bij uitstek. Molens zijn als nationaal icoon sterk verweven met onze identiteit. Nergens ter wereld is het werktuig zo geperfectioneerd en nergens bestaat er zo'n grote diversiteit. We laten de meest voorkomende -maar ook bijzondere- verschijningsvormen de revue passeren.

Tekst Anne de Jong | Fotografie Vereniging De Hollandsche Molen

Het oudste molentype is de standermolen

Foto: Joop Vendrig

Standermolen

Het oudste type molen is de standermolen. De naam is ontleend aan de zware verticale houten spil, de standerd of standaard, waarop het rechthoekige molenhuis, de kast, rust. Deze standerd kan open, half gesloten of gesloten zijn. Werken met een standermolen is niet ideaal. Zo is de ruimte voor het malen beperkt en ontbreekt het veelal aan opslagruimte. Bovendien is de levensduur korter dan die van een stenen molen. De standermolen werd dan ook grotendeels verdrongen door in hout of steen uitgevoerde, taps toelopende molens met een kruibare kap, de bovenkruier (bij *kruien* wordt de molen naar de wind gezet). In totaal zijn zevenenveertig exemplaren bewaard gebleven, hoofdzakelijk in de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.

Tips om te bezichtigen:

Molen No. 1,2,3, Heusden

De Vlijt, Geffen (foto)

De Maasmolen, Nederasselt

Wipmolen

De wipmolen is een poldermolen die dient om de polder of ondergelopen land droog te malen. Deze molens hebben een wateropvoerwerktuig. De naam kan zowel ingegeven zijn door de licht schokkende beweging van het bovenhuis (bij het malen) als door de beweging waarmee de molen het water de polder 'uitwipt'. Verschil met de standermolens is dat het bovenhuis kleiner is door de afwezigheid van molenstenen, terwijl de piramidevormige ondertoren dicht en groot moest zijn om het wateropvoerwerktuig te bergen. De wipmolen kwam al rond de eerste helft van de vijftiende eeuw voor in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard. Nederland telt nog bijna zeventig exemplaren. De meeste vindt u in Zuid-Holland en Utrecht.

Tips om te bezichtigen:

Molen van Polder Buitenweg, Oud-Zuilen (foto)

Molen van de Schoterveenpolder, Haarlem
Westmolen, Gorinchem

Binnenkruier

Omstreeks de zestiende eeuw ging de achtkante grondvorm bij binnenkruiers overheersen. Deze met riet gedekte molens zijn voorzien van een wijde kap. Naast de as met bovenwiel moest de kap ook onderdak bieden aan de krui-inrichting. Bijzonder is dat het kruien van binnenuit gebeurt. Dit type komt vrijwel alleen voor in Noord-Holland (nog ruim zestig exemplaren), waar zij belangrijk zijn (geweest) bij het droogleggen van diepe meren en polders als de Schermer, Beemster en Wijdewormer.

Tips om te bezichtigen:

De Twiskemolen, Landsmeer
Twuyvermolen, Sint-Pancras
Ondermolen D/ Museummolen,
Schermerhorn (foto)

Buitenkruier – grondzeiler

Steeds naar boven lopen om de molen op de wind te zetten is niet handig. Daarom kwam bij de grote bovenkruiers vanaf eind zestiende eeuw aan de buitenzijde een staartconstructie, zodat men van beneden af de kap kon kruien. Ongeveer driekwart van de 1.050 windmolens in Nederland heeft een van buiten kruibare kap. Hiervan zijn bijna driehonderd exemplaren zogeheten grondzeilers: de molen staat niet op een verhoging maar wordt vanaf de grond bediend. Er zijn twee typen grondzeilers: de veelkantige (vaak achtkante), met riet gedekte molens -vaak poldermolens- en de ronde stenen grondzeilers. Bekend voorbeeld van het laatste type zijn de molens in de Nederwaard van UNESCO Werelderfgoed Kinderdijk. De meeste grondzeilers staan in Friesland, Groningen en Zuid-Holland.

Tips om te bezichtigen:

Krimstermolen, Zuidwolde
De Lelie, Scharendijke (foto)
Molens Nederwaard, Kinderdijk

Foto: H. de Kroon

Foto: Wouter Pfeiffer

Stellingmolen

Een molen in een dorp of stad moet boven de huizen uitkomen om voldoende wind te kunnen vangen. Om deze hoog opgetrokken molens te bedienen is een stelling nodig, vandaar de naam stellingmolen. Een voordeel van dit type is dat de opslagcapaciteit aanmerkelijk vergroot wordt. De toegangsdeuren laten paard en wagen door, zodat de molenaar in- en uit kan rijden voor de aan- en afvoer van granen en meel.

Stellingmolens, bij uitstek koren- of industriemolens, zijn er in twee overheersende vormen: de achtkante (vaak op een gemetselde onderbouw) en de ronde stenen. Je vindt ze vooral in Friesland, Groningen, Drenthe, Noord-Brabant (vooral 8-kanTERS) en Zuid-Holland (vooral stenen

molens). In de top tien van hoogste molens staan alleen stellingmolens; op nummer 1 prijkt De Noord in Schiedam met 44,80 meter. Ook in de Zaanstreek staan veel industriemolens met stelling.

Tips om te bezichtigen, industriemolens:

FRAM, houtzaagmolen, Woltersum
De Rat, houtzaagmolen, IJlst (foto boven)
De Passiebloem, oliemolen, Zwolle

Tips om te bezoeken, korenmolens met molenwinkel:

De Kaai, Sloten
De Vriendschap, Weesp (foto rechts)
Klarendalse molen, Arnhem

*De paltrok
ontleent zijn
naam aan een
zestiende-eeuws
kledingstuk*

Foto: Joop Vending

Paltrokmolen

De paltrokmolen -ontstaan in Uitgeest en verder ontwikkeld in de Zaanstreek- kwam omstreeks 1600 voort uit de eerste houtzaagmolen. De molenaar kan dit type in zijn geheel verkruien. Een paltrok staat op een schiereiland; over het water rondom worden de stammen en het gezaagde hout aan- en afgevoerd. De molen ontleent zijn naam aan zijn silhouet, dat erg op een paltrok lijkt. Deze mouwloze mantel of cape voor mannen (met wijd uitstaande rokken) was een gangbaar kledingstuk in de zestiende en zeventiende eeuw.

Tips om te bezichtigen:

De Gekroonde Poelenburg, Zaanse Schans
De Eenhoorn, Haarlem/Schalkwijk (foto)
De Otter, Amsterdam
Mijn Genoegen, Openluchtmuseum Arnhem

Foto: Roelof Koolker

Beltmolen

De beltmolen is eigenlijk stellingmolen en grondzeiler in één: de molen is hoger opgetrokken, maar de molenaar bevindt zich wel op 'de grond'. Bij beltmolens is de romp omsloten door een aarden wal, een kunstmatige heuvel. Deze grond neemt de functie van stelling over. In de belt bevinden zich de kruipalen. Ook is er een ruimte uitgespaard om in- en uit te kunnen rijden. Beltmolens zijn meestal van steen, maar er komen ook zeskante en achtkante houten beltmolens voor. Er zijn nog circa veertig beltmolens. Dit type vindt u vooral in Gelderland, Overijssel en Noord-Brabant.

Tips om te bezichtigen:

De Meule van Wassens, Zuidwolde
Grote Geesterse Molen, Geesteren
De Roosdonck, Nuenen (foto)

Foto: H. de Kroon

Watermolen

Watermolens zijn door water aangedreven molens. Ze vormen binnen de molenfamilie (samen met de schip- en getijmolens) een geheel eigen groep. Er zijn vier categorieën. Bij de *onderslagmolen* stroomt het water onder het waterrad door en drijft het zo aan. Bij de *middenslagmolen* valt het water hoger op het rad; in beide gevallen draait het waterrad tegen de

stroomrichting in. Bij de *bovenslagmolen* brengt het (over een goot aangevoerde) water het rad in de stroomrichting in beweging. Daarnaast zijn er *turbinemolens*, molens waar het klassieke waterrad ooit is vervangen door een metalen schroef, de turbine. Er komen combinaties van al deze types voor. Nederland telt nog achtennegentig water aangedreven molens. Watermolens komen voor in gebieden met beken en rivieren met voldoende verval, zoals Twente, de Veluwe, de Achterhoek, het oostelijk deel van Brabant en Limburg waar het grootste aantal watermolens voorkomt.

Tips om te bezichtigen:

Den Haller, Diepenheim
Oostendorperwatermolen, Haaksbergen (foto)
De Hooydonkse Watermolen, Nederwetten

*Kijk voor nog veel
meer informatie op
www.molens.nl*